

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: BABITS MIHÁLY (1883–1941) BETEGSÉGEI

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Márai Sándor írta a nekrológiájában: „Babits betegségének története a szellemtörténet egyik legnagyobb példája maradt”. Ma sem jellemezhető tömörebben a költő mérhetetlen kínjainak epikrízise. A bajsorozat, amely a húszas évek elején heveny epehólyag-gyulladással kezdődött, aztán szűnni nem akaró emésztési zavarokkal, majd egy tisztázatlan eredetű sokizületi gyulladással, a húszas évek végén valószínűleg tonsillogén szívszövődménnyel, közben kínzó vesekő okozta rohamokkal folytatódott, végül a legborzalmasabb, a légutat elzáró rosszindulatú daganathoz vezetett. A szakszerű tracheotómia, a korszerű sugárkezelés, a gyomorsipolyon keresztül táplálás, a féltően gondos ápolás még három és fél gyötrelmes esztendő adott a költőnek, hogy kiszenvedje a legdrágább gyöngyfűzést, befejezze a 'Jónás könyvé'-t, megadassék neki a bibliai Jónás és Jób sorsa, amelyről 'Beszélgetőfüzetei' szaggatott sorokban oly hangtalanul tanúskodnak.

Fényképei és a visszaemlékezések alapján elképzelt státusfelvétel szerint az aszténiás és neurotikus Babits alkatilag predisponált volt az emésztőrendszeri bántalmakra, amelyek először 1922-ben szögezték ágyhoz az akkor már országos hírű, korábbi békeversei miatt pedig „hírhedt” költősenit.

Kaposy Ferenc belgyógyász 1923. I. 18-án keltezett leletrögzítése szerint „Babits Mihály úr kb. 1 év előtt heves fájdalmakkal, magas lázakkal járó cholecystitisen esett keresztül, amely után az epehólyag duzzanata és érzékenysége majd hosszabb ideig fennállott. Négy nap óta újból fájdalmak léptek fel az epehólyag- és gyomortájon. Gyomrára különben is igen sokat panaszkodik. – Kíváncsi volna az epehólyag Röntgen-felvétele, cholelithiasis szempontjából, s a gyomor Röntgen-vizsgálata. Epehólyagtáj jó felvétele.”

Nem valószínű, hogy a kért diagnosztikus vizsgálat megtörtént, különben amikor 1924. XI. 18-án felvették a Bálint Rezső vezette I. sz. belklinikára, az eredmény a kórlapra mindenképp rákerült volna.

Kaposy dr. sárgaságról nem tesz említést, így a zárókö utólag is kizárható. Roham esetén akkor még szokásos volt a morfin adása, a mellékelt felvételen is bódulat fátyolozza be a költő tekintetét. A karlsbadi ivókúra és a diéta ellen utólag sem emelhető kifogás, nem volt szerencsés viszont (cholecystitisre) a nátrium salicylicum adása, mert többet ártott a gyomornyálkahártyának, mint használt az epehólyag-gyulladásra. A költő ekkor még harmincöt éves, ez testi regenerációs képességének első nagy próbája, a csupaszellem ember fizikai krízise. Az átmeneti javulás nem sokáig tartott. 1924. XI. 18-án a Bálint-klinikára került, ahol 1925. I. 24-ig feküdt. Kezelői: Kolta Ervin, Förster Gyula, Pogány Alice és Kálmán Sándor doktorok. A kórlap szerinti kibocsátó diagnózis: Polyarthrititis chronica post dysenteriam.

Ezen kissé elcsodálkozhatunk, hiszen Liebermann Tódor gégész tanár konziliáris vizsgálata szerint 1924. nov. 21-én (tehát felvétele után három nappal) a jól involvált mandulákból nyomásra ömlik a genny, „az ízületi bajjal való összefüggés tehát valószínűbben

tonsilloge, mint dysenterias”. Továbbá az 1923-as kiadású Jendrassik-féle belorvostani könyv szerint vérhasnál „sokizületi gyulladás általában a lábadozó stádiumban szokott kifejlődni, akkor is enyhe lefolyással”. Márpedig Babitsnak komoly izületi fájdalmai voltak magas lázzal és helyenkénti duzzanattal.

A november 23-i bejegyzés szerint az egyébként türelmes páciens torokfájásról panaszkodott, amelyre 2%-os sulfosalicylsavas öblítést rendeltek. Az izületeire Heilner-féle Sanathrit nevű porckivonatot, és napi 6 gramm nátrium salicylicumot, nátrium bicarbonicummal kombinálva, hogy komoly gyomorpanaszokat ne okozzon.

Post hoc ergo propter hoc; nem értjük a különben kiváló klinikusok makacs ragaszkodását a diszenterias aetiológiához. Miként azt sem, hogy noha Engel Károly (a Jendrassik-könyv reumás láz fejezetének leírója) heveny izületi gyulladás esetén nem ajánlotta a Bier-féle strangulációs lokálkezelést, Babitsnál már a felvétel utáni napon alkalmazták a jobb kézre és az azonos oldali alszáron. Liebermann tanár ajánlotta a tonsillec elvégzését, de (sajnos) ez sem történt meg. Nem csodálható, hogy a reumás láz rövidesen recidivált, komoly kardiális szövődménnyel.

A kor kiváló kardiológusa, Schill Imre később azt írta Förster Gyulának: „Babits Mihály szerkesztő urat myocarditisével sokáig észleltem. Ez eleinte Wenkebach-periódusokat mutató vezetési zavarban nyilvánult meg, később már klinice nem észlelhetők az átvezetési idő meghosszabbodásában. Mivelhogy ezen idő teljesen normálissá válását még nem volt alkalmam észlelni, mozgás tekintetében igen nagy óvatosságot ajánlok. Amennyiben időnként klinice kimutatható zavar mutatkoznék, fekvést és a nála már bevezetett digitális kezelés újból való elkezdését ajánlom, megjegyezve, hogy a digitalis mellé strychnint is kapott. Különben nephrolithiasisos görcsrohamai vannak időnként, melyek csak morphium- vagy hasonló készítmény adására szűnnek. Kiváló tisztelettel kész híve: Dr. Schill.”

Figyeljük a dátumot: 1934. XI. 2. A kitűnő diagnosztika még semmi utalást nem tesz a stridoros légzésre. S mi történik a következő hónapban! A rádió irodalmi osztályának vezetője előadásra kérte fel a költőt, és a stúdió falai között már a laikusoknak is feltűnik különös küszködése a levegőért, amely lámpalázzal nem magyarázható. 1935. január 2-án ismét a stúdió vendége, ekkor már valósággal zihálja Iliászról a mondanivalóját. Fáradtság, nikotinos hörghurut, bent fullasztó, kint hasító levegő – vélte feltűtő felesége, Török Sophie. Ám a fulladás néhány napos pihenő után sem szűnt meg, így az ok tisztázása végett január 10-én elmentek Schill tanárhoz a János-szanatóriumba, aki a tőle megszokott alaposággal megvizsgálta, s a légzés jellege, valamint az eosinophilia alapján minősítette.

Schill Imre a legjobb tudása és lelkiismerete szerint járt el, noha a meglepetési faktornak a legjobb diagnosztika is ki van téve. Zavarta az összképet, hogy kiújultak vesebántalmai, ezek kezelésére április 18. és május 14. között a Révész-szanatóriumban feküdt. 1935 nyarat részben pihenés, részben levegőváltás miatt az esztergomi nyaralójukban töltötte, a levegődeficit azonban változatlan maradt. Szeptember 19-én ismét felkeresték Schill Imrét, aki ekkor már sejtette a baj okát, ezért a zsidókórházba, gégeészeti konzíliumra küldte. Pollatschek Elemér vizsgálta meg, aki kitűnő laringológus hírében állt – a felső légutak diagnosztikája és gyógytana tárgyköréből szerzett magántanári képesítést –, a gégetükör azonban semmi különösét nem mutatott, így maradt Schill tanár diagnózisa, amely a költő mellett őt nyugtatta meg a legkevésbé. 1936. május 27. és június 2. között Babits a János-szanatóriumban feküdt, feje fölött a diagnosztikai bizonytalanság Damoklész kardja. Schill sürgetésére 1937 tavaszán a zsidókórházban ismét tüzetes gégeészeti vizsgálatot végeztek, megnézte a kor legkiválóbb sebésze, Winternitz Arnold, az ő javaslatára Lenárt Zoltán, s április közepén már egyértelműen nyilvánvaló volt, hogy a nehéz légzést gégeszűkület, a gégeszűkületet daganat okozza.

A kórkép riasztó, a biztos fulladástól csak palliatív műtéttel lehet megszabadítani. A daganat hírére a legjobb irodalmárok torkát az aggodalom szorongatta: mi lesz velük Babits

nélkül?! Lénárt és Winternitz műtétet javasló véleményéhez csatlakozott Förster Gyula, Schill Imre, Laub László, végül, de nem utolsósorban a belgyógyászok Babitsa: Korányi Sándor. Az orvosok részéről kételynek többé nem volt helye, hangsúlyozták, hogy az idő ezúttal ellenükre dolgozik. 1937 nyarát a nagybeteg költő zugligeti meditációban töltötte, ekkor született egyik legcsodálatosabb verse, a 'Balázsolás'. Felkészült, hogy miként Szent Balázst, az ő torkát is késsel fogják „nyiszálni”, de arra is, „hogy nem is olyan nagy dolog a halál”. Megnyugodott, most már csak megfelelő operatőrt kellett keresni. A dunántúli születésű Klopstock Róbert, a híres mellkassebész, Sauerbruch tanítványa, Rudolf Nissen professzort ajánlotta, a berlini mester egykori jobbkezét, akit – Sárközi György szavaival – „a barátok Konstantinápolyból hívták az operációs asztalhoz”. Nissen személyében a legjobb hazai szakorvosok is megbíztak, tudták, mit és hogyan tud – ő elvállalta és tudta, mire vállalkozik. Következett a műtét előkészítése és kivitelezése. A zsidókórházban megröntgenezték, a János-szanatóriumban EKG-vizsgálatot végeztek, 1938. február 8-án a reggeli konzílium tagjai: Nissen, Winternitz, Schill és Laub. A nem könnyű operáció február 10-én délelőtt 9 órakor kezdődött a Park-szanatóriumban, helyi érzéstelenítéssel kb. másfél óráig tartott.

Nissen bravúros beavatkozással eltávolította a trachea felső részére tapadó térszűkítő képletet, és a szegycsont felső peremének magasságában kanül behelyezésére alkalmas ablakot képezett a légcső frontális porcfalán. A nagy sebész a nagy költőnek rajzban magyarázta meg a műtét milyenségét, az ábra Babits Beszélgetőfüzetei első kötetében található. A költő kanülön át levegőhöz jutott, tisztelői is fellélegeztek. Április 7-én hagyta el a Park-szanatóriumot, közben Nissen javaslatára március 8-án elkezdték a röntgenbesugárzást. A dozírozás rekonstrukciója, a szövettani lelet másolatának megszerzése, a daganat hisztológiai tisztázása, a kiindulás valószínűsítése döntően Gyenes György onkológus professzor érdeme, aki 'Adatok Babits Mihály betegségéhez' címmel szakszerűen írta meg kutatásainak eredményét.

Nissen a besugárzást eredetileg a stockholmi Karolinska Intézetben, vagy a párizsi Curie alapítvány laboratóriumában akarta végeztetni. Basch Lóránt, a kórtörténet leírója szerint, ekkor Bársony Tivadar az általa készített „trachea átvilágítás és felvétel” (Pesti Izraelita Hitközség Kórházainak Központi Röntgenintézete) kíséretében – konzílium céljából – szövettani metszeteket is küldött a svéd fővárosba, ahol nem kisebb szaktekintélyek tekintették meg, mint Elis Berven és Forssel professzor. A daganat sugárérzékenységének megítélésében tévedtek, de ez a szomorú tényeken mit sem változtatott. Tény viszont, hogy megmaradtak a szövettani metszetek, aminek jelentőségét nem kell külön hangsúlyoznunk. A kórtörténet (német változatban), valamint az említett trachea-felvétel még 1938-ban visszakérült a szakadék szélén álló Magyarországra, de Bervennek Basch Lóránthoz írt kísérőlevele nem tesz említést a szövettani metszetekről.

A hisztológiai lelet hiánya késztette Gyenes professzort, hogy 1980-ban levéllel forduljon Elis Berven utódjához, J. Einhorn igazgatóhoz. A levélváltás alig remélt meglepetést szerzett. Előkerültek a szövettani metszetek, amelyekről Einhorn professzor docense, C. Silberwärd készséggel készítettett mikrofelveleteket és azt szakvéleményével együtt elküldte magyar kollégájának. A svédek példás rendszeretetének és Gyenes György professzor nyomra vezető ügybuzgalmának köszönhetően birtokában vagyunk a kórkép „hiányzó láncszemének”.

Visszatérve a palliatív sugárkezelésre, Nissen professzor még rádiumtubusokat is akart küldeni, bár a budapesti Röntgen és Rádiumintézet ekkor már rendelkezett a megfelelő felszereléssel. Czunft Vilmos igazgató és Révész Vidor főorvos a költőt a kor követelményeinek megfelelően előbb röntgen-, majd rádiumkezelésben részesítette. Ez, noha a daganat nem bizonyult sugárérzékenynek, a gyors progressziót, az esetleges áttéteket mégis hátráltatta. Sajnos, 1940 őszén a daganat a nyelőcsőt annyira komprimálta, hogy a kontrasztanyag alig mutatott lument, így gyomorsipoly képzése vált szükségessé a pépes táplálás céljából. Haláláig ezen át táplálták a 'Jónás könyve' költőjét.

A szakszerű sugárkezelés után még volt ereje lemenni Itáliába, hogy átvegye a Dante-fordításért járó San Remo-díjat, de – mint Bíró Imre dr. tanulmányából kitűnik – az út nagyon megviselte. 1941 tavaszán többször feküdt az esztergomi városi kórházban, ahol állandó orvosi segítségre szorult. Kanülcse, vesekőroham miatti morfininjekciók, katéterezés, megannyi válogatott gyötrelme. „Már csak a szeme élt” – emlékezik vissza két esztergomi ápolója: Gabi nővér és Misi beteghordozó, akinek nevével Babits beszélgetőfüzeteiben gyakran találkozunk.

Kegyetlen sorsa kétszer ítélte teljes némaságra: 1938. február 10-től március közepéig, majd 1940. október 12-től december 16-ig. Főleg ezekből az időkből valók a papírcsíkokra jegyzett 'Beszélgetőfüzetei', amelyeket Belia György két vaskos kötetbe osztott, és 1980-ban jelent meg. Az 1938-as évi kötet közel hétszáz oldalnyi, az 1940/41-es (mivel az ujjhegyével elzárt kanül segítségével való suttogás is fárasztotta) 436 oldalt tesz ki, kolumna szélességű szedéssel. Aki olvassa, a halhatatlan szellem és a halandó test párharcának páratlan irodalmi dokumentumát csodálja.

1941. augusztus 4-én szűnt meg szívverése a budapesti Siesta-szanatóriumban. Hogy a betegségei alatt hányszor lázasodott be, milyen szövődmények gyötörhették (pl. a nem éppen steril katéterezés következtében), kórlapok híján csak sejthetjük. Mert nem került be a szemérmes ember beszélgetőfüzeteibe. A korántsem teljes, vázlatosan ismertetett szenvedéseit sztoikus nyugalommal tűrte.

„Ím, a nagy lélek válasza a létre
s a művésze, hogy megérte
poklot szenvednie”.

A fenti sorokat Illyés Gyula írta Bartók zenéjéről, de ugyanúgy érvényesek Babits Mihályra. Egy barbár kor megváltójára.